

Ніна МАЛОЛІСТОВА,
наук. співробітник НБУВ

Книгообмінні зв'язки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з науковими установами та бібліотеками Німеччини. Історія, сучасний стан, перспективи

У статті висвітлюються історія, сучасний стан книгообміну з науковими установами, бібліотеками Німеччини. Аналізуються основні принципи та особливості проведення книгообміну залежно від соціально-політичної, економічної ситуації в Україні і світі. Значна увага приділяється характеристиці сучасного складу німецьких партнерів з книгообміну, а також перспективам співробітництва у цій галузі.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечна справа, комплектування фондів, міжнародний книгообмін, наукові дослідження, науково-технічна інформація.

The article highlights the development and maintenance of book exchange activities with Germany during the whole period of effective and efficient collaboration. Considered and analysed are the main principles and peculiarities of acquisition policies and procedures depending on social-political and economic situation in Ukraine and the world over. Special attention focuses on the update relationship in a book exchange environment as well as new directions and future roles of creating partnerships and cooperation.

Keywords: libraries, librarianship, acquisitions, international book exchange, research work, scientific and technical information.

Книгообмінні контакти НБУВ з бібліотеками та науковими установами Німеччини – однієї з найбільш розвинутих країн світу, яка має давні та усталені книговидавничі традиції, вважається колыскою книгодрукування, а нині займає одне з провідних місць у світі з розроблення та удосконалення бібліотекознавства і книгознавства, – відіграють значну роль у комплектуванні бібліотек системи НАН України іноземною літературою.

Німеччина має розгалужену мережу бібліотек і наукових установ. До міжнародного довідника

«The Europa World of Learning 2007. 57 ed.» внесено понад 1000 наукових німецьких інституцій з різних галузей знань.

Книгообмін з бібліотеками цієї країни ведеться з 1924 р. Проте, через загальновідомі історичні й політичні події, він складався дуже непросто. В історії розвитку безпосередніх книгообмінних зв'язків НБУВ з німецькими організаціями можна виділити три основні періоди: 1924–1940 рр.; 1956–1989; 1990–2008 рр.

Протягом першого періоду було встановлено

книгообмінні зв'язки з найбільш авторитетними бібліотеками та науковими установами Німеччини (Німецьке товариство сприяння науці, Пруська державна бібліотека у Берліні, Німецька бібліотека у Лейпцигу, Бібліотека Пруської академії наук та ін.). У 1936 р. Бібліотека вже мала у Німеччині 122 партнери з книгообміну. У роки Великої Вітчизняної війни книгообмін з Німеччиною припинився. Наша Бібліотека передплачувала низку журналів з цієї країни шляхом валютної передплати через посередництво нейтральних держав. У перше повоєнне десятиріччя (1945–1955) книгообмін з німецькими бібліотеками та науковими установами для НБУВ здійснювали Державна бібліотека СРСР ім. В. І. Леніна, Всесоюзне товариство культурних зв'язків з закордоном і Бібліотека Академії наук СРСР у Ленінграді.

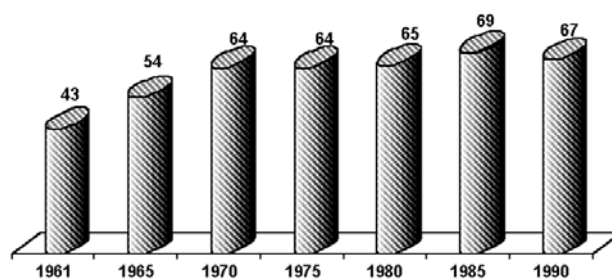
Наслідком Другої світової війни став поділ Німеччини й утворення у 1949 р. двох країн, які входили до протилежних політичних блоків. Бібліотеки цих держав почали дотримуватися різних ідеологічних концепцій, організаційно-правових принципів і поступово віддалялися одна від одної. Про це яскраво свідчить історія колишньої Пруської державної бібліотеки у Берліні, фонди якої опинилися у чотирьох окупаційних зонах. У приміщенні бібліотеки по вул. Унтер ден Лінден, 8, яка перебувала під контролем радянської адміністрації, у 1954 р. було утворено Німецьку державну бібліотеку (Deutsche Staatsbibliothek), яка впродовж існування Німецької Демократичної Республіки виконувала функції центру міжнародного книгообміну країни. Інші фонди Пруської державної бібліотеки, вивезені під час воєнних дій до різних міст Західної Німеччини, були повернуті до Західного Берліна, їх використали як базу для заснування Державної бібліотеки Пруської культурної спадщини (Staatsbibliothek der Preussischen Kulturbesitz). Цю бібліотеку розмістили по вул. Потсдаммер штрассе, 33.

Таким чином, у Берліні функціонували дві державні бібліотеки, які походили з одного історичного джерела, знаходилися на відстані двох кілометрів одна від одної, але були розділені муром і колючим дротом і практично не контактували. У 1992 р., після возз'єднання Німеччини, бібліотеки об'єднали під єдиною назвою «Державна бібліотека – Пруської культурної спадщини у Берліні» (Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz).

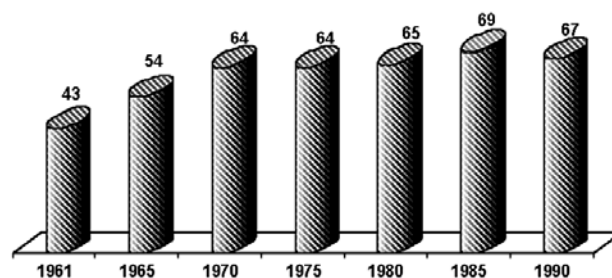
Протягом другого хронологічного періоду (1956–1989) книгообмін НБУВ з німецькими парт-

нерами провадився на основі різних ідеологічних принципів для Німецької Демократичної Республіки і Федеративної Республіки Німеччини з Західним Берліном. Найбільший за обсягами обмін у НДР здійснювався з Німецькою державною бібліотекою і Бібліотекою Німецької академії наук, яким у той час виділялися великі асигнування на підтримку міжнародного книгообміну. Тому вони мали змогу надсилати НБУВ і цінні енциклопедії, і довідкові видання, і передплачувати комерційні журнали (щорічно від Німецької державної бібліотеки надходило 700–800 прим. видань, від Бібліотеки Німецької академії наук – 450–500). Зрозуміло, що й надсилалася їм майже вся книжкова продукція видавництва «Наукова думка».

З початку 60-х рр. активізуються книгообмінні зв'язки НБУВ з науковими установами ФРН і Західного Берліна, які згодом почали перевищувати обсяги книгообміну з НДР (див. нижченаведені діаграми):

Кількість партнерів НБУВ з книгообміну у ФРН

Кількість партнерів НБУВ з книгообміну у НДР

Упродовж 60–80 рр. чисельність партнерів НБУВ у ФРН зросла утричі (з 38 організацій у 1961 р. до 116 – у 1990-му), кількість одержаної літератури за той же час – більш ніж удвічі (у 1961 р. одержано 847 видань, у 1990-му – 1737), а обсяги відправленої літератури збільшилися майже у п'ять разів (відповідно 960 і 4677 видань). Така різниця між кількістю одержаної та надісланої літератури у 1990 р. пояснюється, головним чином

тим, що для своїх фондів та за замовленнями академічних наукових установ НБУВ передплачувала періодичні видання через німецькі книготорговельні фірми, які здійснювали книгообмін на грошовій основі.

Об'єднання Німеччини у 1989 р. майже повністю змінило характер книгообміну з цією країною, а також призвело до значного зменшення його обсягів. Тут, на наш погляд, зіграли свою роль такі чинники:

- ліквідація багатьох наукових установ, товариств і видавництв НДР, зокрема Німецької академії держави і права (Берлін), Центрального історичного інституту (Берлін), Центрального інституту зварювальної техніки (Галле/Заале), Інституту міжнародної політики та права (Берлін), Хімічного товариства НДР (Берлін), Метеорологічної служби НДР (Берлін), Методичного центру наукових бібліотек (Берлін), численних редакцій журналів, а також видавництв, у т. ч. «Progressus», «Die Wirtschaft», «Deutscher Verlag für Grundstoffindustrie» та ін.;
- реорганізація та об'єднання споріднених за профілем діяльності бібліотек, установ, зокрема, були об'єднані Deutsche Staatsbibliothek і Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz у Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz (Державна бібліотека – Прусської культурної спадщини у Берліні), Німецька бібліотека у Франкфурті-на-Майні і Німецька бібліотека у Лейпцигу та ін.;
- скорочення фінансування колишніх партнерів НБУВ з книгообміну в НДР на потреби міжнародного книгообміну;
- зміна профілів комплектування, суворо централізація і координація наукових бібліотек об'єднаної Німеччини у придбанні іноземної літератури, передусім завдяки діяльності Німецького науково-дослідного об'єднання у Бонні (Deutsche Forschungsgemeinschaft – далі DFG), яке у якості Центру міжнародного книгообміну країни значною мірою забезпечує мережі міжрегіональних і спеціалізованих бібліотек Німеччини іноземною літературою.

Уяву про централізований розподіл і чітку координацію комплектування німецьких бібліотек за окремими галузями знань надає нижченаведений перелік бібліотек:

Державна бібліотека – Прусської культурної спадщини у Берліні. (Staatsbibliothek zu Berlin-Preussischer Kulturbesitz). Правознавство, юридичні науки, сходознавство, картографія.

Баварська державна бібліотека у Мюнхені (Bayerische Staatsbibliothek). Історія, давня історія, музикознавство, слов'янські та балтійські мови і література.

Технічна інформаційна бібліотека та університетська бібліотека у Ганновері (Technische Informationsbibliothek und Universitätsbibliothek (TIB/UB). Технічні науки, обчислювальна техніка, хімія, фізика, прикладна математика, архітектура, містобудування.

Німецька центральна бібліотека з економічних наук у Кілі (ZBW, Deutsche Zentralbibliothek für Wirtschaftswissenschaften). Народне господарство, світова економіка.

Нижньосаксонська державна та університетська бібліотека у Геттінгені (Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek). Природничі науки, геологія, геофізика, мінералогія, ґрунтознавство, фізика, астрофізика, теоретична математика, космічні дослідження.

Університетська та міська бібліотека у Кельні (Universitäts- und Stadtbibliothek Köln). Суспільні науки, економіка виробництва.

Зенкенберзький дослідний інститут та природознавчий музей у Франкфурті-на-Майні (Forschungsinstitut und Naturmuseum Senckenberg). Біологія, зоологія, ботаніка.

Державна та університетська бібліотека у Гамбурзі (Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg). Політика, світові проблеми.

Центральна медична бібліотека у Кельні (Zentralmedizinische Bibliothek Köln). Медицина.

Університетська бібліотека у Нюрнберзі-Ерлангені (Universitätsbibliothek Nürnberg-Erlangen). Філософія, освіта.

Університетська бібліотека у Тюбінгені (Universitätsbibliothek in Tübingen). Релігія.

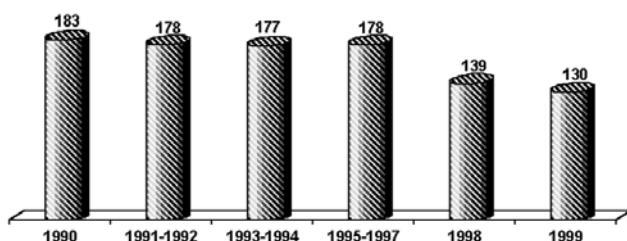
Бібліотека Федерального відомства з геології, корисних копалин та сировини у Ганновері (Bibliothek der Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe). Регіональна геологія.

Бібліотека Федерального відомства з морського судноплавства та гідрографії у Гамбурзі (Bibliothek im Bundesamt für Seefahrtwirtschaft und Hydrographie). Фізична океанографія.

При складанні кошторису витрат на потреби міжнародного книгообміну на кожен наступний рік DFG враховуються проблеми державного бюджету, розвитку видавничої справи у країні, коливання курсів валют, невпинне зростання цін на міжнародному книжковому ринку.

На зниженні обсягів книгообміну з Німеччиною в цей період позначилося також розпорядження, ухвалене наприкінці 80-х рр. Державним комітетом з науки і техніки СРСР щодо заборони радянським бібліотекам ведення книгообміну з книготорговельними фірмами та антикваріатами. В результаті був припинений книгообмін з німецькими фірмами Friedlander and Sohn (West Berlin), Otto Koeltz (Königstein – Taunus), A. Liebing (Würzburg), «Vogel-Verlag» (Düsseldorf) та ін., від яких до Бібліотеки надходили численні комерційні журнали.

Протягом 90-х рр. внаслідок фінансових ускладнень кошти на відправлення українських видань за кордон НБУВ регулярно не виділялися, що також негативно позначилося на обсягах книгообміну з Німеччиною, як, до речі, і з іншими країнами. В результаті цього, а також упровадження нових правил української митниці, від книгообміну з Бібліотекою відмовилися численні німецькі партнери, зокрема Бібліотека Академії наук у Майнці, Інститут Східної Європи у Берліні, Інститут славістики Гейдельберзького університету, Інститут Макса Планка з фізики плазми у м. Гарчінг, Бібліотека Університету у м. Карлсруе та ін. Всього протягом 90-х рр. кількість партнерів НБУВ зменшилася з 183 організацій до 130, про що свідчить нижченаведена діаграма:

Кількість партнерів НБУВ з книгообміну у Німеччині протягом 90-х рр.

Щодо одержання літератури, то протягом 90-х рр. щорічно надходило до НБУВ у середньому 3 тис. видань, а до Німеччини щорічно Бібліотека надсилала приблизно 4 тис. видань (при чому нерегулярно).

На початку нового століття загальносвітова тенденція до зниження обсягів міжнародного книгообміну не обійшла стороною і книгообмінні зв'язки з Німеччиною, не зважаючи на зусилля НБУВ стабілізувати книгообмін та запровадити диференційований підхід до здійснення обміну з кожною установою.

Основні показники книгообміну з німецькими партнерами за 2000–2008 рр. наведені у таблиці.

Роки	Кількість партнерів	Одержано літератури	Надіслано літератури
2000	128	3657	2106
2001	130	2778	6111
2002	129	3016	1604
2003	129	2774	2804
2004	125	3661	3407
2005	125	2787	3156
2006	111	2234	2482
2007	113	2273	2714
2008	112	2733	2166

У 2009 р. НБУВ здійснює книгообмін з 112 науковими установами та бібліотеками Німеччини. Серед них такі всесвітньо відомі, як Німецька національна бібліотека у Лейпцигу, Державна бібліотека – Пруської культурної спадщини у Берліні, Німецьке науково-дослідне об'єднання у Бонні, сім академічних бібліотек. Найбільшу групу установ (19) становлять університетські та земельні бібліотеки універсального напрямку, п'ять центральних бібліотек університетів технічного профілю, а також 27 інститутів, дослідних центрів, кафедр, факультетів при університетах, які проводять книгообмін з НБУВ самостійно, окремо від центральних бібліотек. Крім того, до кола партнерів нашої Бібліотеки з книгообміну входять 24 наукові інститути, товариства і дослідні центри, 7 федеральних установ з різних галузей знань і 30 інших установ (редакції журналів, видавництва, музеї тощо).

Характеризуючи книгообмін з німецькими партнерами, можна зробити висновок, що кожна група названих установ має свої особливості, проте переважна їх більшість здійснює обмін на власні видання, а університетські бібліотеки, головним чином, на дисертації. Через обмежені фінансові можливості передплачувати для нас журнали і купувати книги вони неспроможні, тому питома вага надходжень літератури від них незначна.

Єдиною німецькою установою, яка повністю забезпечує НБУВ і бібліотеки системи НАН України новітньою науковою літературою з усіх галузей знань є Німецьке науково-дослідне об'єднання у Бонні, книгообмінні контакти з яким були започатковані ще у 1925 р.

Багаторічні зв'язки між нашими бібліотеками, копітке взаємовивчення специфіки обміну створили сприятливі умови співробітництва, яке ґрунту-

ється на таких основних принципах: щодо періодичних видань – існує основне ядро одержуваних та надісланих журналів і продовжуваних видань, яке зберігається протягом багатьох років; у разі необхідності, зазвичай у вересні, вносяться корективи на наступний рік (у разі нагальної потреби це можна зробити у будь-який час).

НБУВ одержує від DFG за різними проектами понад 70 назв науково-технічної періодики, а надсилає майже 60 назв журналів, наукових збірників, препринтів. Щодо монографій, то DFG двічі на рік надсилало Бібліотеці (до 2008 р.) для вибору списки найновіших видань (серед них енциклопедії, довідники, словники тощо) з різних галузей знань найбільш відомих видавництв Німеччини (Шпрінгер, Гаррасовіц, Штайнер, Клостерман та ін.). Таким чином, щорічно НБУВ одержувала 250–300 монографій. Крім того здійснюється у великому обсязі обмін книжками за конкретними запитамі. НБУВ вивчає зарубіжні бібліографічні джерела і замовляє видання за профілем наукових досліджень НАН України як для своїх фондів, так і для фондів бібліотек науково-дослідних установ Академії.

Лише у 2008 р. від DFG було одержано понад 300 примірників книг видавництва «Springer» з наукових серій: «Progress in Mathematics», «Encyclopedia of Mathematical Sciences», «International Series in Operation Research and Management Sciences», а також численні енциклопедії, довідкові, багатотомні і окремі видання з різних галузей знань.

Зі свого боку, DFG заінтересована в одержанні від НБУВ малотиражних видань та публікацій, які на книжковому ринку, як правило, відсутні. Пошук і придбання такої літератури потребує великих зусиль, значних затрат часу. Для забезпечення існуючих обсягів книгообміну НБУВ виконує численні ксерокопії з таких видань.

З діяльністю DFG у галузі міжнародного книгообміну пов'язана програма допомоги у вигляді дарунків, спонсорована Міністерством закордонних справ Німеччини. У 1998 р., з нагоди візиту до України колишнього президента ФРН Романа Герцога, Бібліотеці було виділено 30 тис. марок на придбання літератури німецьких видавництв. У результаті такого дару фонди НБУВ збагатилися більш ніж на 100 назв енциклопедичних і довідкових видань. Крім того для Бібліотеки було передплачено на чотири роки 15 назв журналів. За ініціативою DFG цей термін продовжили на 3 роки у зв'язку з технічною аварією (прорив системи опалення у 2000 р. у приміщенні Бібліотеки по вул. Володи-

мирській, 62). На даний момент, за цим проектом, для НБУВ передплачено на 2009 – 2011 рр. сім назв журналів на загальну суму понад 1500 євро, а саме: Clean Technologies and Environmental Policy, International Journal on Digital Libraries, International Politik und Gesellschaft, Physik Journal, Sociologia Internationalis, Wirtschaftswoche, Zeitschrift für Kunstgeschichte, які пересилатимуться НБУВ через Посольство Німеччини.

Доброзичливі книгообмінні контакти склалися у НБУВ з Німецькою національною бібліотекою у Лейпцигу (Deutsche Nationalbibliothek – далі DNB), книгообмін з якою відновився у 1964 р. Незважаючи на незначні обсяги книгообміну з боку НБУВ через специфічний профіль комплектування DNB (Німецька національна бібліотека у Лейпцигу з її відділеннями у Франкфурті-на-Майні та Берліні як центральна архівна бібліотека і національний бібліографічний центр ФРН спеціалізується на збиранні у самій Німеччині та за її межами німецькомовних видань, починаючи з 1913 р., перекладів німецькомовних творів на інші мови, іноземних видань про Німеччину, німецькомовних діячів).

DNB регулярно надсилає НБУВ книги, які ми вибираємо із запропонованих тематичних списків. При цьому DNB не рахується з тим, що не одержує від нас відповідного еквівалента видань. До речі, DNB у порядку обміну за її замовленням надсилається лише журнал «Літопис книг» та незначна кількість німецькомовних видань, виданих в Україні.

Зовсім інший характер має книгообмін з Державною бібліотекою – Пруської культурної спадщини у Берліні. Незважаючи на зусилля НБУВ, все ще не вдається налагодити книгообмінні контакти, які існували між нашими бібліотеками раніше і відповідали статусу та можливостям цієї бібліотеки*.

Головним чином це пов'язано з тим, що дана установа входить до того кола німецьких бібліотек, для яких міжнародний книгообмін здійснює DFG

* Докладно історія Державної бібліотеки – Пруської культурної спадщини у Берліні і характеристика її фондів висвітлена у статтях: Малолетова, Н. І. Берлінська державна бібліотека Пруської культурної спадщини: історія її утворення, діяльність та сучасний стан / Н. І. Малолетова // Бібл. вісн. – 2004. – № 5. – С. 40–46; Себта, Т. Українка в Берлінській державній бібліотеці Пруської культурної спадщини та Федеральному архіві в Берліні / Т. Себта // Архіви України. – 2007. – № 1–3. – С. 215–249.

у централізованому порядку і потрібні їй українські видання вона замовляє у нас через посередництво цього об'єднання.

Серед академічних бібліотек передусім слід відзначити книгообмін з Бібліотекою Берлінсько-Бранденбурзької академії наук (колишні назви: Бібліотека Пруської академії наук, Бібліотека Німецької академії наук у Берліні – далі БАН НДР), заснованої 1700 р. з ініціативи Готфріда Вільгельма Лейбніца. Книгообмін з НБУВ започатковано у 1925 р., відновлено – у 1958 р. БАН НДР була координуючим і контролюючим центром бібліотечної мережі наукових установ АН НДР. Протягом 70–80-х рр. НБУВ одержувала від неї понад 50 назв періодичних видань і щорічно приблизно 50 назв монографій за нашими замовленнями, а до Німеччини надходило близько 30 назв журналів, 50 назв тематичних збірників і російськомовні монографії видавництва «Наукова думка». Серед періодики, яка надходила від БАН, було багато цінних міжнародних журналів, зокрема: *Acta biotechnologica*, *Biometrical Journal*, *Crystal Research and Technology*, *Feddes Repertorium*, *Fortschritte der Physik*, *Internationale Revue der gesamten Hydrobiologie*, *Journal of Basic Microbiology*, *Journal of Information Processing*, *Physica status solidi. Ser. A, B*; *Zeitschrift für Slawistik* тощо.

Після возз'єднання Німеччини БАН, як і взагалі Академія наук НДР, до 1994 р. перебувала у процесі реорганізації. Того ж року вона одержала свою нинішню назву. Саме в цей час з'явилися перші публікації відповідно до нового статусу реорганізованої Академії наук. На жаль, функції БАН були істотно звужені, у зв'язку з чим вона змінила профіль комплектування іноземною літературою і нині збирає до своїх фондів лише академічні видання загального характеру, одержуючи від нашої Бібліотеки журнали «Вісник НАН України» і «Доповіді НАН України» в обмін на щорічники «*Berichte und Abhandlungen der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften*» і «*Jahrbuch*». Внаслідок вищезгаданих змін книгообмін з цією академією наук досить обмежений.

З універсальними бібліотеками академії наук у Геттінгені (засн. 1751 р.), Саксонської академії наук у Лейпцигу (засн. 1846 р.) і Баварської академії наук у Мюнхені (засн. 1759 р.) НБУВ підтримує стабільні книгообмінні зв'язки ще з довоєнних часів, проте обсяг їх незначний. Ці бібліотеки мають у своєму розпорядженні для книгообміну лише продовжувані видання своїх академії наук, репер-

туар яких невеликий. Для підтримання еквівалента при проведенні книгообміну з нашою Бібліотекою вони надсилають свої видання у двох комплектах. Серед спеціальних академії наук слід відзначити стабільний і рівноцінний книгообмін з Німецькою академією дослідників природи Леопольдіна у Галле/Заале (засн. 1602 р.).

Характерною рисою центральних університетських бібліотек є те, що вони мають давню історію, багато з них засновані ще у XV–XVIII ст. Наприклад, у Лейпцигу (1409 р.), Грейфсвальді (1456 р.), Мюнхені (1472 р.), Галле/Заале (1502 р.), Йені (1558 р.), Гіссені (1607 р.), Кілі (1665 р.), Геттінгені (1737 р.), Мюнстері (1780 р.) та ін.

Обсяги книгообміну з цією групою бібліотек стабільні, але, на жаль, внаслідок вже згадуваних чинників, дуже незначні. Винятком серед них була лише Бібліотека університету у Лейпцигу, яка протягом багатьох років (до 2001 р. включно) мала фінансові можливості передплачувати для НБУВ три цінних комерційних журнали: «*Annalen der Physik*», «*Journal für praktische Chemie*», «*Zeitschrift für anorganische und allgemeine Chemie*».

Серед п'яти університетів технічного профілю передусім слід відзначити Університетську інформаційно-технічну бібліотеку у Ганновері, яка одночасно є німецькою національною бібліотекою з питань науки і технологій, а також Бібліотеку Технічного університету у Магдебурзі.

Плідний книгообмін НБУВ здійснює з 24 науковими інститутами і товариствами, а також дослідними центрами, зокрема з:

- Зенкенберзьким дослідним інститутом та природознавчим музеєм у Франкфурті-на-Майні, від якого НБУВ одержує цінні періодичні видання, у т. ч. «*Marine Biodiversity*», «*Palaeobiodiversity and Palaeoenvironments*», «*Archiv für Molluskenkunde*» в необхідній кількості примірників;
- Німецьким товариством дослідження Східної Європи у Берліні, яке надсилає до НБУВ журнали «*Osteuropa*» і «*Osteuropa – Wirtschaft*»;
- Інститутом Східної Європи у Регенсбурзі, від якого ми одержуємо журнал «*Jahrbuch für Osteuropa*»;
- Німецьким товариством з проектування хімічної апаратури у Франкфурті-на-Майні, яке надсилає НБУВ журнал «*Chemie – Ingenieur – Technik*» тощо.

Доброзичливі книгообмінні стосунки склалися у НБУВ з центральними бібліотеками з економічних наук у Кілі і Гамбурзі, які входять до Інформацій-

ного центру з економічних досліджень ім. Г. В. Лейбніца (надсилають НБУВ, крім журналів «Review of World Economics», «Intereconomics», «Wirtschaftsdienst», численні продовжувані і монографічні видання).

Серед періодичних видань, які надходять від цієї групи установ, слід відзначити журнали міжнародного значення, а саме: «European Journal of Mineralogy», «International Journal of Earth Sciences», «Steel Research International», «Journal of Plant Pathology», «Ceramic Forum International» та багато інших.

Бібліотеки семи федеральних установ – спеціалізовані відомства з таких галузей знань: картографії та геодезії (*Bundesamt für Kartographie und Geodäsie*) у Лейпцигу, гідрології (*Bundesanstalt für Gewässerkunde*) у Кобленці, морського судноплавства та гідрографії (*Bundesanstalt für Seefahrtwirtschaft und Hydrographie*) у Гамбурзі, лісового господарства і деревини (*Bundesforschungsanstalt für Forst-und Holzwirtschaft*) у Гамбурзі, рибного господарства (*Bundesforschungsanstalt für Fischerei*) у Гамбурзі, краєзнавства та дослідження простору (*Bundesforschungsanstalt für Landeskunde und Raumforschung*) у Бонні та Ганновері, геологічних наук (*Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe*) у Ганновері, захисту довкілля (*Umweltbundesamt*) у Дессау – стабільні партнери НБУВ, але, на жаль, вони провадять книгообмін лише на свої вузьковідомчі видання (проте у достатній кількості примірників).

В останні роки надходження літератури з ФРН становлять 12–15 % від загальної кількості літератури, одержуваної шляхом міжнародного книгообміну, у т. ч. 313 назв періодичних видань з різних галузей знань. Зокрема, близько 150 назв із суспільних наук (у т. ч. 40 назв із загальних питань суспільних наук, понад 30 назв з питань історії та археології, близько 30 назв з економіки); понад 100 назв становлять періодичні видання з природничих наук (у т. ч. природничі науки загалом – понад 40 назв, геологічні і біологічні науки – по 20 назв); з технічних наук надходить близько 40 назв. Загальнонаукових журналів – усього 7 назв.

НБУВ нині надсилає до Німеччини 80 назв українських журналів у понад 200 комплектах і приблизно 20 назв продовжуваних видань. Найбільшим попитом у наших німецьких колег користуються журнали з природничих наук – близько 80 компл.; суспільних наук – 70 компл.; технічних – 30 компл.; медичних і сільськогосподарських наук – 20 компл.

Чинниками, що зумовлюють подальше зниження обсягів книгообміну з науковими установами Німеччини є:

- продовження реорганізації та укрупнення споріднених за профілем діяльності наукових установ під егідою потужних дослідних центрів на зразок Leibnitz Informationszentrum, Helmholtzgemeinschaft, Senckenberg, Johann Heinrich von Thünen та ін.;
- фінансові труднощі німецьких партнерів НБУВ з книгообміну. Журнали багатьох установ нині друкуються у комерційних видавництвах і вартість їх значно зросла (журнал «Deutsche Hydrographische Zeitschrift» об'єднано з журналом «Ocean Dynamics», «Senckenbergiana lthaea» з «Palaeobiodiversity and Palaeoenvironments», «Senckenbergiana maritima» з «Marine Biodiversity», «Archive for Fishery and Marine Research» з «Journal of Applied Ichthyology». Всі ці журнали тепер видає видавництво «Springer»);
- друкування значної кількості журналів і продовжуваних видань лише в електронній версії (журнали «Schweissen und verwandte Verfahren», «Kieler Arbeitssapriere», «Kiel Reports» та ін.);
- припинення виходу багатьох журналів (зокрема, «WGO. Monatshefte für osteuropäisches Recht», «NDL. Neue deutsche Literatur», «Weltwirtschaft», «Muttersprache», «Mitteilungen aus dem Mathematischen Seminar Giessen», «Цykologische Hefte» та ін.).

Робити прогнози щодо подальшого розвитку книгообмінних відносин з науковими установами і бібліотеками Німеччини, зважаючи на сучасне політичне та економічне становище у світі, досить складно. Підтвердженням цього є недавнє рішення Президії Німецького науково-дослідного об'єднання у Бонні про завершення наприкінці 2009 р. діяльності DFG як центра міжнародного книгообміну країни, яку воно здійснювало впродовж 65 років. Усім партнерам DFG з книгообміну у березні 2009 р. з цього приводу були розіслані циркулярні листи, в яких йшлося про передачу книгообмінних функцій окремим науковим бібліотекам (список з їх точними адресами і зазначенням відповідальних осіб додавався). Крім того у додатку до листа наводилися переліки українських періодичних і продовжуваних видань з назвами німецьких бібліотек, яким вони передавалися через посередництво DFG. Одночасно повідомлялося, що передплата для НБУВ німецьких журналів буде продовжена до 2010 р. включно. Рекомендувалося

впродовж 2009–2010 рр. домовитися з німецькими бібліотеками про обсяги проведення книгообміну в майбутньому.

НБУВ такі перспективи вирішення цього питання не влаштовують, адже DFG була і залишається поки що єдиною організацією у Німеччині, яка має правові і фінансові можливості для забезпечення потреб бібліотек системи НАН України актуальною науковою літературою у потрібному обсязі. І цілком очевидно, що запропоновані DFG для подальшого книгообміну бібліотеки фінансово неспроможні задовольняти потреби НБУВ у німецьких виданнях.

У ситуації, що склалася, перед Бібліотекою постає проблема: як стабілізувати існуючі обсяги книгообміну з Німеччиною. Передусім, потрібно повністю переглянути репертуар журналів, які НБУВ одержує від DFG з метою визначення основного ядра необхідних журналів, вивчити їх читацький попит і проконсультуватися з бібліотеками НДУ НАН України щодо ефективності використання видань, які вони одержують від НБУВ у централізованому порядку. Можливо доведеться й відмовитися від одержання деяких занадто дорогих журналів (наприклад, щорічна передплата на журнали «Manuscripta mathematica» сягає майже 1600 євро, «Archive for Mathematical Logic» – 1200 євро, «Naturwissenschaften» – понад 700 євро, «Bild der Wissenschaft» – 800 євро).

Бібліотека має також провести цілеспрямовану роботу щодо виявлення нових партнерів з книгообміну, передусім редакцій журналів профільних для наукових досліджень НАН України.

Серед майбутніх партнерів з книгообміну, запропонованих DFG, ми покладаємо велику надію на Баварську державну бібліотеку у Мюнхені, яка заінтересована в одержанні українських видань з суспільних і гуманітарних наук; Університетську та інформаційно-технічну бібліотеку у Ганновері, яка спеціалізується на збиранні видань з технічних і природознавчих наук, а також на врегулюванні книгообмінних зв'язків з Державною бібліотекою – Пруської культурної спадщини у Берліні, у фондах якої зберігається велика колекція україніки, починаючи з XV ст.

НБУВ докладас зусиль щодо забезпечення бібліотек мережі НАН України іноземною науковою літературою відповідно до профілю їх комплектування, віддаючи перевагу придбанню періодичних видань, що містять найоперативнішу наукову ін-

формацію. З цією метою Бібліотека практикує диференційовані підходи до партнерів з обміну. НБУВ щорічно надсилає до ФРН пропозиції щодо встановлення книгообміну. Протягом 2005–2008 рр. їх було відправлено 50. На жаль, лише шість німецьких установ погодилися на встановлення регулярного книгообміну, деякі запропонували висилати свої публікації безкоштовно, відмовляючись від одержання українських видань.

Уся теоретична і практична діяльність НАН України зосереджена на розробленні фундаментальних і прикладних досліджень, спрямованих на наукову підтримку становлення України як незалежної держави, забезпечення її економічного, технологічного та культурного розвитку, інтеграції в світове наукове співробітництво. У зв'язку з цим НБУВ, працюючи з науковими установами й бібліотеками ФРН намагатиметься активізувати книгообмін з наявними партнерами, а також прагнутиме до нових книгообмінних контактів відповідно до напрямів наукової діяльності Національної академії наук України.

Список використаної літератури

1. Brockhaus Enzyklopädie in 24 Bde. 19. vüll. neu bearb. Aufl. – Mannheim: FA Brockhaus, 1988. – Bd. 5. – S. 319.
2. Europa World of Learning. 2007. – 57 ed. – London and New York : Routledge, 2006. – Vol. 1–2.
3. German Research. Magazine of the Deutsche Forschungsgemeinschaft. – 2004. – N 2/3. – S. 40.
4. German Research. Supplement. December 2004.: Cooperation with Central and Eastern Europe. – S. 1–8.
5. Jahrbuch der deutschen Bibliotheken. 2005/2006. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2006. – Bd. 61. – S. 349–354.
6. «...Eine Stütze des Gedächtnisses. Die Akademie-Bibliothek in Geschichte und Gegenwart. – Berlin: Berlin – Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2000. – 40 S.
7. Леонхард, И. Ф. Книгообмен Немецкого научно-исследовательского общества ФРГ // Библиотечное дело и библиография за рубежом. – 1987 – № 114. – С. 65–73.
8. Малолетова, Н. І. Книгообмін НБУВ з бібліотеками ФРН: історичний досвід, сучасний стан та його перспективи // Бібл. вісн. – 1999. – № 2. – С. 11–16.
9. Малолетова, Н. І. Міжнародний книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1918–2008. Започаткування. Становлення. Розвиток / Н. І. Малолетова, Р. Л. Красій. – К., 2009. – С. 93–94.